

Переднє слово

Стало вже традиційним щорічне проведення міжнародної науково-практичної конференції, організаторами якої є Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України та Всеукраїнська громадська організація «Асоціація кримінального права», з обговоренням найбільш актуальніших проблем кримінального права. Цей збірник містить матеріали чергового наукового форуму, запланованого на 9–10 жовтня 2014 року, присвяченого розв'язанню проблем науки кримінального права в площині системи міждисциплінарних зв'язків. Обрання організаторами такої теми має пояснення.

Драматичні події в Україні, негативно позначившись на українському суспільстві, змусили знову й знову переосмислювати основні життєві цінності сучасної людини та поставити на порядок денний чимало питань правового характеру. Адже особливої гостроти набули проблеми забезпечення природних прав і свобод людини і громадянина, суверенітету держави, основ безпеки нашого суспільства та ін. І саме норми кримінального права як найпотужнішого інструмента правового реагування на факти порушення цих базових аксіом мають відігравати одну із провідних ролей.

Разом із тим сьогодні ми є свідками глобальної інтеграції не лише економічного, політичного і культурного простору сучасного світу, а й безпосередніми учасниками безперервного процесу вироблення й апробування єдиних концептуальних підходів у боротьбі зі злочинністю. І це не випадково. Адже серед глобальних викликів сьогодення одним із найбільш болісних залишається небажання окремих осіб жити з почуттям поваги до прав і свобод інших громадян, інтересів суспільства, законів держави. Судження щодо визначення ролі й значення науки кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків й урахування напрацювань міжгалузевого співробітництва (з огляду на превалювання протягом тривалого часу принципу монізму в розвитку кримінально-правової науки щодо уявлень про злочинність та караність, стратегію й тактику

боротьби зі злочинними діяннями) виявляються для сучасного наукового простору особливо актуальними.

Як стверджують спеціалісти в галузі методології наукового пошуку, найцікавіші ідеї, гіпотези й концепції у науці виникають якраз на стику різних дослідницьких парадигм, культур, традицій, міждисциплінарних комплексних досліджень. Тому вбачається актуальним й своєчасним звернення до проблеми визначення векторів міждисциплінарних зв'язків науки кримінального права у контексті дослідницького буття. Тези учасників якраз й презентують численні проблеми міждисциплінарного характеру, що виникають у кримінальному праві, але розв'язання яких є неможливим без звернення не лише до суміжних галузей знань, а й до інших, іноді занадто віддалених, наук. Дійсно, протягом часів незалежності вітчизняна кримінально-правова думка отримала помітного розвитку, чому сприяло становлення національної правової системи і системи права, зростання попиту на юридичну діяльність та підвищення престижу юриспруденції, розбудова національної системи юридичної освіти й науки тощо.

На наш погляд, трьома векторами відміченої взаємодії є, по-перше, зв'язок кримінального права як складової загальної системи наукових знань з гуманітарними і навіть природничими галузями, по-друге, зв'язки науки кримінального права з іншими правовими науками і, по-третє, зв'язок даної науки з іншими науками так званого кримінально-правового циклу.

Для першого вектора взаємодії кримінального права у системі міждисциплінарних зв'язків є характерним констатація зв'язків кримінального права насамперед із гуманітарними і природничими галузями наукового знання. Часто необхідність охорони предметів цих сфер наукового осмислення від суспільно небезпечних посягань дають поштовх для розвитку ідей кримінально-правового характеру. Історії науки широко відомі такі приклади. Що стосується площини юридичного знання, то до таких прикладів слід віднести використання юридичними науками, у тому числі й кримінальним правом, знань загальної філософії, методології та логіки. Так, створення учення про принципи кримінального права, структурна побудова закону про кримінальну відповідальність, тлумачення відповідних нормативно-правових приписів, загальний розвиток науки кримінального права як такий є неможливими без звернення до наукового апарату зазначеного вище гуманітарного знання. Крім того, ефективний кримінально-правовий захист економічних і політичних відносин, мораль-

них засад суспільства не уявляється можливим без чіткого розуміння природи й структури суспільно-політичного й економічного укладу життя, а також цінностей сучасної цивілізованої людини, знання про що черпаються насамперед з теорії економіки, історії, політології, соціології, культурології тощо.

Окремо слід зазначити, що сучасна політична ситуація в Україні й світі, як ніколи, актуалізує значення науки кримінального права у контексті зв'язків із міжнародним публічним правом та такою галуззю останнього, як міжнародне кримінальне право, яким регулюється співробітництво держав і міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю, передусім зі злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Другим вектором міждисциплінарних зв'язків за участю науки кримінального права охоплюється чимало питань «експлуатації» міжгалузевих категорій, походження яких від початку стало можливим завдяки розвитку відповідних знань у лоні інших юридичних наук, таких як конституційне, адміністративне, цивільне, сімейне, господарське, фінансове, митне та інше право, а так само фундації сучасного правознавства – загальної теорії держави і права. Так, вдалим прикладом інтеграції науки кримінального права у міждисциплінарний правовий простір виступає практика кримінально-правового захисту екологічних прав, інтелектуальної власності та суміжних прав тощо, в якій широко вживаються категорії, досконало розроблені саме суміжними галузями права. У зв'язку з цим визнається важливим дотримання уніфікованого понятійного апарату та наукового інструментарію як у кримінальному праві, так і в інших юридичних науках.

Наука кримінального права невідповідно вважається провідною серед наук кримінально-правового циклу. Тому третій вектор відміченої взаємодії кримінального права стає наочним насамперед у зв'язку із розвитком відомих інститутів кримінального права, правове регулювання яких забезпечується й нормами інших, так би мовити, споріднених галузей права (кримінального процесу, кримінально-виконавчого права та ін.). До їх числа, наприклад, слід віднести широко обговорювані юридичною спільнотою у теперішній час інститути відповідальності юридичних осіб, спеціальної конфіскації, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, виконання тих чи інших видів покарань тощо. Разом із цим реформування кримінального процесуального законодавства показало наявність зворотного впливу міждисциплінарного зв'язку су-

міжних галузей права через впровадження в кримінальне законодавство так званих кримінальних проступків. Отже, кримінальне право впливає на формування низки норм і навіть інститутів кримінального процесу, а кримінальний процес, у свою чергу, створює передумови й визначає механізм застосування норм КК України.

Крім того, особливе значення в аспекті зазначеної взаємодії мають положення кримінального права для формування сучасної кримінально-правової політики боротьби зі злочинністю в Україні, яка, у свою чергу, є предметом пильної уваги кримінологічної теорії, особливо під час розробки стратегії й тактики протидії злочинності у державі. Так само лише спільно із кримінологією стає можливим розв'язання питань щодо оцінки дійсної ролі кримінального закону та його реального впливу на поведінку людини. У цьому плані, відверто кажучи, бракує фундаментальних і прикладних кримінологічних досліджень щодо здатності кримінально-правових засобів стримувати певну частину соціуму від вчинення злочинів. Тому сьогодні без урахування положень закону про кримінальну відповідальність неможливо уявити поступальний розвиток кримінологічної науки, як і навпаки: прогрес у накопиченні знання у сфері науки кримінального права не може відповідно статися без звернення до напрацювань кримінологічної науки.

Наприкінці ще раз підкреслимо, що наукова думка частіше досягає плідних результатів у розв'язанні проблем, знаходячи точки дотику у суміжних науках. І юридичні науки в цьому відношенні не є виключенням. Таким чином, сама логіка наукового пізнання дає підстави для висновку, що наука кримінального права має постійно бути предметом як критичного аналізу, так і використання її досягнень разом із суміжними дисциплінами (через процеси їх конвергенції, інтеграції та гармонізації) для своєчасного реагування на загрозливі виклики сучасності. Наша міжнародна науково-практична конференція – ще один крок на шляху розвитку кримінального права сучасної України як соціальної, демократичної й правової держави.

Голова оргкомітету,
ректор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАН України
В. Я. Тацій